

ÎN LUPTA PENTRU REALIZAREA MARELUI IDEAL NAȚIONAL

ION AGRIGOROAIEI

La 14/27 august 1916, România a intrat în primul război mondial, urmărind eliberarea provinciilor locuite în majoritate de români, aflate sub dominația Imperiului austro-ungar. Succesele obținute de armata română după trecerea munților nu au putut fi consolidate datorită, în primul rînd, faptului că Alianții nu și-au îndeplinit, decît în mică măsură și cu întîrziere, angajamentele asumate, dînd astfel Puterilor Centrale posibilitatea să realizeze pe frontul românesc o covîrșitoare superioritate. Armata română a fost prinsă între două fronturi, trebuind să se retragă, după lupte extrem de îndîrjite, în fața unui inamic superior. Puternica rezistență a armatei române a provocat pierderi însemnate inamicului și l-a oprit la „porțile” sudice ale Moldovei.

Redus considerabil la teritoriul Moldovei (dar nici acesta în întregime), statul român a continuat să existe, pregătindu-se pentru o nouă rezistență. În fața înaintării armatelor germane, s-a produs refugiarea unei părți a populației, a autorităților centrale, a armatei etc. către Moldova. „Viața Moldovei în acești doi ani (1916—1918, n. ns., I. A.) — scrie Const. Kirițescu — este o bucată din istoria României independente. Acolo s-a concentrat toată vîlaga țării, acolo e mintea care plămădește și brațul care lovește”¹.

Aglomerarea din unele zone și localități, iarna grea 1916—1917, greutatea în aprovizionarea cu alimente, combustibil și medicamente au dus la izbucnirea molimelor, a tifosului exantematic în primul rînd, caracterizat ca „un periculos dușman intern”; spitalele erau neîncăpătoare pentru numărul mare al bolnavilor și răniților de pe front. Chiar în condițiile extrem de grele de la sfîrșitul anului 1914, în zilele pline de suferință ale refugiului, s-a exprimat încrederea că Iașul va reprezenta centrul în jurul căruia se va realiza desăvîrșirea unității de stat: „Iașul, vechea capitală a Moldovei, Iașul de unde au pornit toate ideile mari, Iașul unde s-a făurit România de ieri, Iașul este orașul hărăzit să fie locul unde se va făuri România de mîine, România cea mare, care va cuprinde în hotarele ei naturale pe toți cei ce grăiesc dulcea limbă românească”².

1. Const. Kirițescu, *Istoria războiului pentru întregirea României 1916—1919*, vol. II, Editura școalelor, București, ș.a., p. 3-4.

2. Iașul, în „Mișcarea”, 14 decembrie 1916.

Poporul român a făcut și de data aceasta dovada unei rezistențe și mobilizări exemplare, muncind cu abnegație pentru asigurarea unui minimum de existență, pentru refacerea, înzestrarea și încurajarea armatei. Practic, la acest imens efort, material și moral, au contribuit toate clasele societății românești³. În cele ce urmează ne propunem să evidențiem unele aspecte ale atitudinii intelectualității în prima jumătate a anului 1917, intelectualitatea care — cu mijloace specifice — s-a ridicat cu hotărâre împotriva cotropitorilor, și-a pus întreaga capacitate, întregul talent, în slujba realizării marelui ideal național, unirea tuturor românilor într-un singur stat.

Se exprima încrederea că toate obstacolele vor fi depășite, că ele reprezintă prețul cu care se va scrie o pagină glorioasă a istoriei noastre și se sublinia spiritul de sacrificiu ce trebuia să anime întreaga națiune. „Tineri intelectuali de seamă — releva un publicist în ziarul „Opinia“ din 4 martie 1917 — și-au pus referitor la împrejurările mari și grele, războinico-sociale, prin care trecem, întrebarea : Cine ne va scrie istoria ? Răspund : O veți scrie voi cu faptele mari și înălțătoare, cu abnegațiunea și jertfa ființei noastre pentru desăvîrșirea unui ideal mare și sfînt, cu privațiunile unei vieți pribeghe dureroase, care se ridică pînă la martiriu, cu sacrificiul averii și muncii voastre de ani, toate fapte care nu se pot acoperi astfel ca adevărul să fie întunecat. O va scrie, tot cu faptele ei, o armată întreagă, vitează și întreaga lume care a voit să facă jertfa liniștii și fericirii pentru izbînda idealului pe care voi l-ați pus în lumină“. Numai peste cîteva luni, în memorabila vară a lui 1917, acel eîneret istoric — țărani, muncitori, intelectuali — au realizat, cu elanul lor, cu piepturile lor, barajul de netrecut în fața dușmanului. Ei au scris, într-adevăr, așa cum s-a prevăzut, o pagină nepieritoare în lupta pentru apărarea pămîntului strămoșesc.

Oameni de cultură și artă, personalități marcante ale spiritualității românești aflate atunci în Moldova au jucat, prin exemplul și scrisul lor, un rol deosebit în mobilizarea maselor, în menținerea trează a încrederii că izbînda va fi de partea noastră. Activitatea cu totul remarcabilă a omului politic și de cultură N. Iorga a fost analizată în mai multe lucrări și nu vom stărui aici asupra ei. Centenarul nașterii unui alt creator genial, fiu al aceluiași meleaguri botoșănene, George Enescu, constituie încă un prilej de a ne reaminti caldul patriotism, arta sa pusă în slujba celor aflați în suferință. La Iași și în alte localități, în săli de spectacole și în spitale pline de răniți, marele Enescu alina durerile, încuraja spiritele prin vraja arcușului său sau dirijînd. George Enescu și Mărioara Ventura — notează N. Iorgă în *O viață de o mașă cum a fost* — „aducea mîngierea unor suflete credincioase și devotate“.

I. G. Duca, în amintirile sale, aduce un vibrant omagiu genialului muzician : „...Artiștii noștri mergeau prin spitale, declamau în fața bolnavilor versuri patriotice, cîntau cîntece, dădeau concerte. În această

3. Vezi și V. Atanasiu, A. Iordache, M. Iosa, I. M. Oprea, I. Opreșcu, *România în primul război mondial*, Editura militară, București, 1979, p. 253 și urm.; A. Deac, I. Toacă, *Lupta poporului român împotriva cotropitorilor 1916—1918*, Editura militară, București, 1978, p. 210 și urm.

privință cel mai neobosit a fost George Enescu. Fără răgaz, pretutindeni, și-a pus talentul în slujba nevoilor țării. Refuzând orice remunerații, făcând donațiuni generoase din modestele sale mijloace, stimulând pe cei tineri, alergând în toată Moldova — a fost admirabil. În acele grele ceasuri ale vieții noastre naționale el s-a dovedit a fi un numai un mare talent, dar și un mare suflet. De atunci, la admirația ce artistul mi-a inspirat-o întotdeauna, s-a adăugat stima ce se cuvine omului⁴.

Mihail Jora a evocat și el concertul dat de Enescu în spitalul de front unde se afla grav rănit: „El mi-a redat în clipele aceluia dorința și voința de a trăi pe care le pierdusem. A dat putere organismului meu să lupte împotriva răului ce-l năpădise fără scăpare și m-a înviat din morți“. Nenumărați oameni au păstrat pentru toată viața, gravat în inima lor, sentimentul reînvierii din morți la sunetele fermecate ale viorii enesciene⁵.

În 1917—1918, George Enescu a desfășurat o activitate de o mare intensitate. Eduard Caudella, profesorul și prietenul său, colaborator apropiat în acești ani petrecuți în capitala Moldovei, sublinia multiplele fațete ale personalității enesciene (violonist, pianist, dirijor, compozitor, pedagog, animator), scriind în 1917: „România poate să se fâlească și noi cu toții, artiști bătrini și tineri, că posedă și posedăm un artist ca Maestrul Enescu. E un adevărat geniu muzical ca Măestrul celui renumiți clasici și moderni“.

Enescu a atras în jurul său o serie de instrumentiști și cântăreți care, prin îndemnul maestrului, au contribuit la crearea unui suflu muzical înnoitor. La sfatul și sub îndrumarea dată în aceste zile de Enescu, tineri de valoare își vor desăvîrși apoi studiile, devenind exponenți de frunte ai artei muzicale românești.

A înființat Societatea simfonică care-i purta numele; orchestra simfonică a prezentat, sub conducerea sa, în această primă sesiune, aproximativ 20 de concerte. În semn de recunoștință, corpul profesoral îi decernează, la 28 noiembrie 1918, titlul de *profesor onorific al Conservatorului*⁶. Adăugăm și faptul că Enescu a dat naștere, în acele săptă-

4. 1917 — *Primele luni (urmare)*, în „Flacăra“, nr. 13, 26 martie 1981, p. 20, I. G. Duca — cart era ministru al Instrucției — notează, în continuare, că nu a găsit înțelegerea necesară la rege pentru a-l decora pe George Enescu: „În entuziasmul meu mă gândisem să dau acestui vrednic fiu al neamului o mărturie publică a gratitudinii oficiale. Am sugerat regelui să-i confere marelui cordon al Coroanei. Socoteam că da ă Franța dăduse marelui cordon al Legiunii de Onoare unui Saint-Saëns, România putea da cordonul Coroanei lui George Enescu cu atât mai mult cu cât Coroana era cel mai mic din ordinele noastre și că îl purtau atîția miniștri obscuri și atîția admiratori obosiți. Regele însă, care în materie de decorații era de un rigorism invincibil, a respins fantezista mea idee, dînd astfel juvenilității mele să aștepte încă o dată că în societăți organizate, pentru personalități excepționale continuă și vor continua încă multă vreme să nu existe criterii excepționale. Aceste personalități sînt turnate și ele în tiparele obișnuite“ (*Ibidem*).

5. Vezi și *Georgeta Candicov-Mircea, George Enescu la Iași în 1917*, în „România literară“, nr. 23, august 1971.

6. Vasile Vasile, *George Enescu și Eduard Caudella*, în „Cronica“, nr. 29, 17 iulie 1981, p. 1; Sanda Georgescu, Adriana Piriș, *Enescu la Iași*, în „Cronica“, nr. 40, 2 octombrie 1981, p. 1.

mini și luni de puternice frământări, Simfoniei a III-a, operei de maturitate, profundă, de meditație filosofică. Greutățile și lipsurile de tot felul nu l-au putut împiedica să dea o înaltă expresie talentului său, să acționeze, cu armele ce-i stăteau la îndemână și cu atât mai utile, în marele front al rezistenței și al împlinirii marelui ideal național. „Mi-am slujit țara — va spune Enescu — cu armele mele : pana, vioara și bagheta“.

Presa din Iași remarcă evenimentul artistic deosebit pe care-l reprezenta suita de concerte susținute aici de George Enescu, la începutul anului 1919 ; totodată, erau readuse în memoria cititorilor fapte care demonstau că Enescu era un adevărat artist-cetățean. Sub semnătura Renovatus (pseudonimul ziaristului C. R. Ghiulea), ziarul „Opinia“ a publicat vibrantul articol *La plecarea maestrului Enescu* (la 10 martie 1919, Enescu pleca din Iași spre Franța), în care se arăta, între altele : „În zilele când soarta neamului românesc se discuta cu virful spadei, în acele vremuri s-au strâns laolaltă toate elementele națiunii pentru a contribui la salvarea ființei noastre naționale. Din apusul îmbietor și îndepărtat, maestrul Enescu a plecat urechile la suferințele patriei, s-a întors la cămin ca un bun fiu când casa îl cere, a rămas la vatra părintească și a înfruntat primejdia cu toți ai lui. Niciodată nu se va putea exprima cât a contribuit Enescu la menținerea țării și rezistenței publice — în spirit — prin rezonanța unui sunet și vibrarea unei coarde. Nimic n-ar fi putut face atât cât au făcut valorile vaste de armonie, pe care Enescu le-a rupt din inima lui nobilă și le-a împrăștiat peste durerile noastre cu mina-i nenitrecută de artist. Se cuvine deci, ca atunci când Iașul conduce pe oaspetele strălucit, pe muzicianul care ne-a arătat cele mai înalte trepte ale geniului, fiecare locuitor al primului oraș moldovenesc s-aducă o floare în drumul călătorului și să șoptească un cuvânt de revedere“⁷. Pe peronul gării, în fața unui public numeros venit să-l conducă, Teodor T. Burada i s-a adresat maestrului cu cuvinte calde, în care amintirile se împleteau cu urările de succes : „Iubite maestre, înainte de a părăsi orașul nostru spre a te duce în țări străine, acolo unde prin talentul tău genial ai arătat ce poate românul și pe cale muzicală, făcînd fala întregului neam românesc, eu, ca cel mai vechi profesor al Conservatorului de muzică din Iași și singurul care mai este încă în viață dintre profesorii cu care s-a început acea școală, am venit să-ți urez cale bună să-ți urez reușită în toate. Ai sosit în orașul nostru în împrejurări grave, cauzate de război... Cu toate acestea, în gravele împrejurări prin care trecea orașul nostru, prezența ta a fost pentru noi o mare mîngiere și un prilej de înălțare sufletească. Tu, prin farmecul arcușului tău, ai mîngiat prin spitale sufletele eroilor care au luptat cu vitejie demnă de toată lauda. În acea grea situație muzica era cu totul amorfă. Tu, ilustre maestre, ai reînviat-o. Ai întemeiat în orașul nostru concerte simfonice care sînt și vor rămîne o podoabă pentru Iași, iar pentru elevi, un mare sprijin al talentului lor muzical. Prin concerte de binefacere

7. Vezi L. Esanu, *Personalitatea lui George Enescu reflectată în presa din Iași (1919—1921)*, în „Fia ăra“, nr. 38, 17 septembrie 1981, p. 18.

ce-ai dat, ai venit în ajutorul ostașilor răniți, al văduvelor lor, al copiilor orfani și al altor nenorociți, dindu-le sume enorme de bani pentru eliminarea suferințelor lor. Roadele strălucite le vedem cu toții. Desigur, plecarea ta din orașul nostru va fi pentru puțin timp. Noi te așteptăm cu brațele deschise și cu recunoștință pentru tot ce ai făcut cât ai fost în mijlocul nostru. Să trăiești mulți ani și să te întorci cât de curând pentru a pune bazele operei române. Îți urăm cu toții drum bun”⁸.

Aceste mărturii sînt deosebit de semnificative pentru atitudinea de înalt patriotism, de devotament și răspundere pentru destinele neamului, exprimată în forme specifice chiar în nucleul rezistenței naționale, de acest ilustru reprezentativ al culturii naționale și al muzicii universale.

Au fost organizate, în zilele rezistenței și ale refacerii, numeroase spectacole de teatru și festivaluri artistice cu participarea unor personalități de frunte ale vieții noastre artistice. Astfel, imediat după retragerea la Iași, s-a jucat, în sala Teatrului Național, piesa lui Delavrancea *Apus de soare*, cu C. Nottara în rolul lui Ștefan cel Mare. În cinstea Unirii Principatelor, la 14/27 ianuarie 1917 a avut loc un festival de gală cu concursul lui George Enescu, Mihail Sadoveanu, Mihai Codreanu, Radu Rosetti, Cincinat Pavelescu, a actriței Tina Barbu, a cîntăreței Locusteanu-Bonciu ș.a. George Enescu a interpretat la vioară *Hora Unirii*⁹. În zilele fierbinți ale lui august 1917, s-a jucat piesa lui N. Iorga *Învierea lui Ștefan cel Mare*. „Piesa — remarca un ziar — e înțeleasă de noi și merge drept spre inimile tuturor românilor, fiindcă ea face parte din durerile și speranțele prin care trecem astăzi”¹⁰. În urarea de Anul Nou 1917, scrisă de N. Iorga și rostită de C. Nottara, se exprima încrederea în realizarea marelui ideal național: „Anul care vine / Pe aripi senine / Cu făgăduință / Despre biruință / Biruință mare / Sfință răzbunare / Să ne facă iară / O singură țară / Să ne îndoiască / Neamul să-mi crească”¹¹.

A fost organizată, în sala Teatrului Național, o serie de festivaluri în onoarea aliaților. Iată ce scrie I. G. Duca în legătură cu aceste festivaluri: „Primul s-a ținut la 19 ianuarie. Festivalul româno-rus cu piese, muzică și dansuri rusești. Al doilea, la 26 ianuarie — în onoarea englezilor — cu muzică, piese și dansuri engleze și pe urmă în fiecare joi au urmat pe rînd, cu același program, festivalul francez, italian, belgo-sîrbesc și românesc. Fiecare din aceste festivaluri erau un prilej de manifestațiuni interaliat. Legațiunile, misiunile respective asistau la reprezentații, erau aclamate zgomotos de public. Lumea avea senzația că nu sînt singuri, simțea solidaritatea ce ne unea pe toți, speranțele renășteau. În calitatea mea de ministru al Instrucției eram șeful suprem al teatrelor și ca atare eram silit să asist la toate aceste sărbări. Am putut deci să constat că ele au exercitat asupra moralului lumii o mult

8. *Ibidem*; „Evenimentul”, 14 martie 1919.

9. „Opinia”, 17 ianuarie 1917; George Enescu, *Omagiu cu prilejul aniversării a 100 de ani de la naștere*, Editura Meridiane, București, 1981, p. 123.

10. „Acțiunea română”, 22 august 1917.

11. Cf. A. Deac, I. Toacă, *op. cit.*, p. 222-223.

mai simțitoare influență decât aș fi crezut-o, cînd Mavrodi a venit să supune această idee aprobării mele ¹².

Nici pictorii nu au rămas în afara efortului general, de stringerea rădărilor, de refacere morală și materială. Astfel, la începutul anului 1917, Ștefan Dimitrescu a pictat *piaza Morții de la Cășin*; în aprilie 1918, se deschidea la Iași prima expoziție a grupării *Artă română*, avîndu-i printre membri pe Șt. Dimitrescu, C. Resu și N. Tonitza. În contextul marilor confruntări în care era angajat poporul român, al luptelor pentru realizarea Marii Uniri, aceste momente — la care se pot adăuga și altele — depășeau cu mult semnificația unor simple acte de cultură, constituind însemnate contribuții patriotice.

În mai multe localități din Moldova s-au înființat comisii, comitete, societăți cu scopuri de calitate: comitetele „Societății Naționale de Cruce Roșie“, „Comitetul regional pentru refugiați“, societatea „Familia luptătorilor“, „Societatea invalizilor de război“, „Societatea pentru ocrotirea orfanilor de război“ ș.a. Trebuie de subliniat efortul remarcabil al femeilor, care au strîns alimente, îmbrăcăminte, bani pentru ajutorarea răniților, refugiaților, organilor, au organizat chete publice, și-au făcut datoria cu devotament îngrijind pe răniți și pe bolnavi. Multe din aceste acțiuni au avut concursul unor renumite actrițe ca Măria Filotti, Elvira Popescu, Marioara Popescu, Maria Bulfinski ș.a. ¹³.

Presa din Iași ¹⁴ și din alte localități ale Moldovei a dat expresie — în acele momente de grea cumpănă — voinței de rezistență, de luptă a poporului român. S-au mutat la Iași unele ziare care apăruseră la București, între acestea „Neamul românesc“ al lui N. Iorga avînd un rol remarcabil. Cîteva ziare existente și înainte la Iași — „Opinia“, „Mișcarea“, „Evenimentul“ — și-au sporit activitatea și, dincolo de unele interese de partid, au constituit un important instrument de încrucișare și mobilizare a tuturor forțelor românești. Au apărut noi organe de presă, dintre care se detașează „Acțiunea română“ și, în mod deosebit, „România“ (februarie 1917 — martie 1918) care a constituit, în deplină concordanță cu subtitlul său, un adevărat „organ al apărării naționale“ adresat tuturor românilor; ziarul a atins adesea un tiraj de mai multe zeci de mii de exemplare. Director a fost Mihail Sadoveanu (pe atunci mobilizat cu gradul de locotenent), iar prim-redactor Octavian Goga; din redacție mai făceau parte P. Locusteanu, G. Ranetti, Corneliu Moldovan, C. Gongol, N. N. Beldiceanu ș.a.

Nu ne propunem să înfățișăm aici tabloul, amplu și complex, al presei care, în 1917—1918, a mobilizat forțele și a acționat energic în di-

12. 1917 — *Primele luni (urmare)*, în „Flacăra“, nr. 13. 26 martie 1981, p. 20.

13. Eufrosina Popescu, *Contribuția femeilor la lupta pentru apărarea independenței și integrității teritoriale, pentru desăvîrșirea unității de stat a României (1916—1918)*, în *Din lupta poporului român pentru independență*, București, 1977, p. 224 și urm.

14. O listă privind ziarele și revistele care au apărut la Iași în perioada 1916—1918 (unele cu o existență efemeră) cuprinde peste 50 de titluri — cotidiene sau săptămînale, politice sau culturale etc. (Arhivele Statului Iași, colecția N. A. Bogdan, mapa 4).

recția realizării marelui ideal național. Ne oprim, pe scurt, asupra contribuției, atât de valoroase, a unor intelectuali de prestigiu care, cu gândirea și pana lor ascuțită, au slujit interesele fundamentale ale națiunii: „Am luat arma pentru drepturile neamului nostru obijduit și sfirtecat sub stăpîniri străine“, scria Mihail Sadoveanu, în primul număr al ziarului „România“. „Va interesa pe istoric — continua el — fapte de ordin social: cum s-a organizat un popor, cîtă abnegație și cîtă cinste a pus și mai ales cum a știut să se apere și să se reculegă în mările dezastru [...]. Energiile latente ale națiunii s-au deșteptat și s-au încordat. Tot poporul s-a strîns într-un bloc sub izbitura de val a nefericirii“¹⁵. În formarea acestui „bloc“, în sădirea încrederii că izbînda va fi de partea noastră, un rol substanțial l-au avut oamnei de cultură români de pretutîndeni.

Se exprima încrederea că zilele grele vor trece și românii își vor realiza năzuința de veacuri. „Un astfel de ideal, în marginile puținii și dreptății — scria V. Bogrea în „Neamul românesc“ din 12 februarie 1917 — e idealul nostru național. Prin colbul de stele al Căii Robilor, de-a lungul veacurilor, pe zbuciumatele drumuri de fulger ale războiului de acum, neamul acesta merge mereu către el. Încă, puțin, o supremă silință și, la răzbunarea furtunii, sub arcu de triumf al curcubeului păcii, pasărea albastră a visului va coborî între noi“. Iar I. Agârbiceanu, în numărul din 22 februarie al aceluiași ziar, sublinia rolul conștiinței naționale în depășirea greutăților prin care trecea poporul român: „A venit ceasul încercărilor de-acum și azi fiecare s-a convins de următorul adevăr: cu cît conștiința națională a cuiva a fost mai puternică, cu atît s-a purtat mai vitejește în război, mai cinstit acasă, cu atît rezistențele lui e mai mare...“¹⁶.

A afirma, în acele condiții, dreptul popoarelor mici la dezvoltare liberă și independentă, însemna mai mult decît sublinierea unui principiu, însemna un act direct la adresa cotropitorilor. Iată de ce cuvintele lui Th. D. Speranția, din articolul *Independența popoarelor mici*, au găsit, sîntem siguri, un larg ecou în rîndurile cititorilor ziarului „Acțiunea română“ din 16 februarie 1917: „Orice popor, precum are dreptul la viață, tot așa are drept și la libera dezvoltare, pentru că numai libera dezvoltare poate să-i ajute să se folosească pe deplin de viață“. Aceeași încredere nestrămutată, izvorită din profunda cunoaștere a legilor evoluției istorice, străbătea articolul lui A. D. Xenopol, *Necesitatea existenței statelor mici*, publicat în „Neamul românesc“ din 22 și 23 martie 1917: „Nu trebuia să se clatine nici un moment încrederea în izbînda noastră, căci acest război nu se poate încheia decît cu împlinirea scopului care nu stă numai în voința oamenilor, ci și în menirea istorică [...]. Nu există printre veacuri dovadă mai puternică de slujba adusă de statele mici decît rolul istoric judecat de Țările Române [...]. Nu! Să nu nise clatine

15. „România“, 2 februarie 1917.

16. Vezi și *Lupta pentru unitate națională reflectată în presa vremii (II)*, în „Revista arhivelor“, vol. XL, supliment, 1979, p. 258-260.

credința nici o clipă. Am trăit mici și neînsemnați, vom trăi mîine mari și puternici. Existența noastră e necesară cumpănirii lumii, situația noastră geografică, care ne-a impus toate suferințele, ne va dărui mîine toate bucuriile. Numai să fim oameni și să înțelegem glasul vremurilor care ne cheamă la cinste și datorie”¹⁷. I-a fost dat marelui nostru istoric, bolnav și bătrîn, să trăiască ziua unirii tuturor românilor, ideal scump în slujba căruia și-a pus întreaga capacitate creatoare.

Un grup de transilvăneni aflați la Iași, au înființat aici *Comitetul național al românilor emigrați din Austro-Ungaria*. Alegerea acestui comitet, format din 12 persoane, s-a făcut în cadrul întrunirii, din sala de la Spiridonie, la 7/20 ianuarie 1977, a refugiaților transilvăneni și bucovineni veniți în Moldova. Cu acest prilej, Octavian Goga (alături de Vasile Lucaciu, inițiator al adunării) a ținut să declare: „Dezrobirea Ardealului se obține numai prin sacrificiu din partea tuturor, deci și a ardelenilor [...]. Noi declarăm război monarhiei austro-ungare pentru a alipi Ardealul la patria-mamă, la România”. Comitetul (Vasile Lucaciu, Octavian Goga, Ioan Nistor, Sever Bocu ș.a.) a semnat, în prezența a trei membri ai guvernului român, declarația de război împotriva Austro-Ungariei, declarație transmisă Vienei de către primul-ministru român, Ion I. C. Brătianu¹⁸.

În primăvara și vara anului 1917 s-a desfășurat — într-o atmosferă de puternic elan patriotic — procesul de constituire a batalioanelor de voluntari transilvăneni și bucovineni. La începutul lunii iunie 1917, populația orașului Iași a făcut o primire entuziasmă primelor batalioane de voluntari ce veneau din Rusia¹⁹. Octavian Goga îi întâmpina cu înflăcărare, scriind în „România”, din 7 iunie 1917: „Îmi dau seama că marșul vostru este cea mai grozavă spovedanie mută a pătimirii noastre de veacuri [...]. Cu voi trec batalioanele morților, nesfîrșitele batalioane îndurerate ale istoriei noastre. Vin popii și ciobanii din bătrîni care au păstrat la Olt și Mureș o lege românească, vin cărturarii din criptele de la Blaj și Sibiu, vine Șincai cu cronica lui și Andrei Mușănu cu strigările coardelor sfărîmate, Iancu cu legionarii de la Abrud, vin cu toții — toate vibrările sufletului nostru din Ardeal, cîntecele de plug, zvonurile din pădure — toate tremură în văzduh cînd se va rosti jurămîntul nostru sub steagul țării românești”.

În cadrul manifestației din 8 iunie, din Piața Unirii, au rostit cuvîntări — alături de primul ministru I. C. Brătianu, N. Iorga, mitropolitul Pimen ș.a. — O. Goga, din partea Transilvaniei și I. Nistor, din partea Bucovinei. Ei le-au adresat voluntarilor un călduros salut de bun venit precum și apelul de a-și respecta jurămîntul, deoarece el „rămîne o piatră fundamentală pe care se zidește de pe acum istoria noastră”. A urmat răspunsul voluntarilor prin glasul locotenentului Victor Deleu care, în extazul general al mulțimii, a declarat că, „Munții Carpați sînt prea

17. *Ibidem*, p. 260-261.

18. Cf. A. Deac, I. Toacă, *op. cit.*, p. 204.

19. Vezi și Eufrosina Popescu, *Constituirea primului batalion al voluntarilor transilvăneni și bucovineni. Sosirea la Iași — iunie 1917*, în vol. 60 de ani de la făurirea statului național unitar român, București, 1978, p. 111-112.

mici față de înălțimea inimilor care bat în piepturile voluntarilor și oștirii românești“. El a făcut o emoționantă mărturie de credință declarând: „Eram datori să venim la voi, azi, când voi trăiți pentru noi zile atât de grele [...]. Azi am devenit cetățeni ai României Mari“²⁰.

În acele zile, ziarele din Iași, urind bun venit voluntarilor, scoteau în evidență dreptatea cauzei românești și semnificația istorică a acestui moment în lupta generală a românilor²¹. Mihail Sadiveanu publica în „România“ rînduri de o mare valoare patriotică, de încredere în viitorul luminos al națiunii noastre, pe care nimic și nimeni nu-l poate înlătura: „Zilele acestea, cînd voluntarii ardeleni s-au unit cu ostașii României libere, pentru lupta dreptului, care nu ne poate duce decît la izbîndă, zilele acestea istorice vor rămîne scrise în analele neamului; alături de momentele cele mai mari, cu zilele de la Alba Iulia, cu cele din Cîmpia Libertății, cu cele de la 1859. Însuflețirea care le-a întovărășit e o divadă pentru acestea. Mult încercatul nostru popor, după nespuse amărăciuni, găsește în propria-i durere și jertfă încordarea supremă. Legiunile biruinței se adună; și am simțit în întreg sufletul acestui popor atîta voință de a se elibera din tragicul întineric al trecutului, încît nu este putere ca să mai poată opri fapta, cum nu este putere ca să poată stăvili răsăritul de soare“²².

Încadrarea voluntarilor transilvăneni și bucovineni în arinata română — și prin aceasta întărirea capacității de rezistență în fața cotorpitorilor — reprezintă încă un fapt în direcția sublinierii, și de către intelectuali de prestigiu, a unității de luptă a românilor de pe ambele versante ale Carpaților, a legăturilor permanente în acțiunea de mare amploare, de refacere a vechii României și de clădire a României întregite.

Aceluiași scop fundamental i-a slujit și acțiunea de modificare a Constituției (mai-iunie 1917), prin introducerea principiilor votului universal și ale reformei agrare²³. Se răspundea unor necesități obiective ale societății românești din preajma războiului și se contribuia, în mod substanțial, la întărirea capacității de luptă a armatei formată în mare majoritate din țărani.

În ședința Adunării Deputaților din 9 iunie 1917, Barbu Ștefănescu-Delavrancea a rostit un discurs de o rară frumusețe, străbătut de un cald patriotism, în care sublinia strînsa legătură între modificarea Constituției și realizarea idealului național: „Și este o așa de strînsă legătură între chestia națională și reformele împroprietăririi țăranilor și ridicarea celor 5—6 milioane de suflete la viața noastră publică, că n-ar mai fi

20. *Ibidem*, p. 113.

21. Vezi *Ardelenii sub steagul nostru*, în „Mișcarea“, 7 iunie 1917; *Sub același steag*, în „Acțiunea română“, 8 iunie 1917; *Ardealul liber*, în „Mișcarea“, 9 iunie 1917; *Zi istorică*: 8 iunie 1917, în „Mișcarea“, 10 iunie 1917.

22. Mihail Sadoveanu, *Zile istorice*, în „România“, 11 iunie 1917.

23. Eufrosina Popescu, *Dezbaterea reformelor constituționale în parlamentul din Iași. Modificarea Constituției din 1917*, în „Analele Universității București. Istorie“, nr. 1, 1972, p. 80-83; Ion Agrigoroaiei, *Problema reformelor agrare și electorală din România între anii 1916 și 1918*, în „Cercetări istorice“, VI, 1975, p. 184-186.

nevoie de nici o explicație [...]. Noi vrem să nu se mai șoptească românilor din țările supuse : Priviți la frații noștri, țărani din România liberă. Ei pământ nu au, ei libertate nu au, ei drepturi nu au, ei vot nu au. Nu vedeți că ei stau mai rău decât noi ? [...]. Noi, cu reviziunea Constituției, deretecăm casa noastră în care vom primi pe frații noștri după atita vreme de dureri și suferințe [...]. Acum ni se cere să fim cu sufletul nostru pe front, cu cei care luptă și mor pe front [...]. Să dăm țăranilor eroi ceea ce trebuie să dăm și să le dăm din toată inima și cu toată dragostea noastră“²⁴.

În cadrul marelui efort de regrupare, de refacere morală și materială din prima jumătate a anului 1917, reprezentanți de prestigiu ai spiritualității românești au adus o contribuție însemnată. Cu vorba, scrisul și fapta, ei au sădit încrederea nestrămutată în victorie, au mobilizat forțele națiunii în marea ridicare ce avea să aducă, după depășirea a noi și noi obstacole, împlinirea marelui ideal național.

În aceeași ședință, Nicolae Iorga scotea în evidență că, în noile condiții, este necesar a se rupe imediat cu acel trecut care frinează progresul societății : „Cred că nu este unul singur să aibă curajul de a spune, aici, înaintea tuturor după dezastrul de pe urma căruia suferim [...], să spună că are intenția de păstra, în cel mai mic element al său, un trecut care adeseori dezonorează dezvoltarea istorică a acestui neam, pe acest pământ“²⁵. Referindu-se la noua fază în care intra lupta de eliberare națională, N. Iorga sublinia că „este astăzi în România o singură chestiune, toate celelalte sint numai ajutoare pentru dînsa : chestiunea liberării teritoriului național, chestiunea revanșei noastre biruitoare [...]. Singura chestiune care trebuie imediat rezolvată, prin brațele unite ale noastre și ale fraților de peste hotare, e a dreptului românimii de a se impune ca stăpîni în orice colț al pămîntului pe care l-a locuit“, Modificarea constituției „ce facem azi — răsunau ca un îndemn cuvintele sale, străbătute de un cald patriotism și dragoste pentru popor — e numai fapta iubitoare de a stringe briul ostașului român, de a-l îmbărbăta cu aceste reforme, pînă ce, biruitor, el va veni însuși să ne judece pe noi, iar pe dînsul să se înalțe“²⁶.

În ședința din 14 iunie 1917, Adunarea Deputaților a adoptat cu o majoritate zdrobitoare, proiectul de lege pentru modificarea articolului 19, 57 și 67 din Constituție, prevăzîndu-se exproprierea, în întregime, a unor terenuri și exproprierea a 2 milioane ha din marile proprietăți particulare ; se prevedea, de asemenea, compunerea Adunării Deputaților din deputați aleși de către cetățenii majori, prin vot universal, egal, direct, obligatoriu și cu scrutin secret, pe baza reprezentării proporționale. O lege de expropriere și una electorală urmau să concretizeze aceste principii înscrise în Constituție.

24. „Dezbaterile parlamentare. Adunarea Deputaților“, ședința din 9 iunie 1917, în „Monitorul oficial“, nr. 54, 3 aprilie 1918, p. 588-589.

25. Ibidem, nr. 55, 5 aprilie 1918, p. 596.

26. Ibidem, p. 598.

Marile victorii de la Mărăști, Mărășești și Oituz au dovedit forța ostașului român care, înzestrat și pregătit mai bine decât în 1916, încurajat prin înscrierea în Constituție a reformelor agrară și electorală și, mai presus de toate, animat de cel mai fierbinte patriotism izvorât din apărarea pământului strămoșesc, a arătat cotropitorilor că „pe-aici nu se trece“. Armata română a reputat, în iulie-august 1917, succese de covârșitoare însemnătate militară și politică²⁷. Au fost apărate — cu prețul a numeroase jertfe — independența și suveranitatea națională, s-a asigurat continuitatea statală, obiectiv major, permanent, al înaintașilor noștri. S-a menținut, astfel, nucleul către care au gravitat toate forțele de eliberare națională românești.

POUR LA RÉALISATION DU GRAND IDÉAL NATIONAL

Résumé

Dans les conditions très difficiles qui marquèrent la fin de l'année 1916 et le début de 1917, le peuple roumain fit la preuve d'une résistance et d'une mobilisation exemplaires. Toutes les classes de la société roumaine contribuèrent à ce grand effort. L'intellectualité mit toute sa capacité, tout son talent au service de la réalisation du grand idéal national. A Iassy, comme ailleurs, dans des salles de spectacles ainsi des hôpitaux regorgeant de blessés, Georges Enesco calmait les souffrances, encourageait les esprits par la magie de son archet ou comme chef d'orchestre. Dans la salle du théâtre National de Iassy eurent lieu de nombreux spectacles, avec la participation de Georges Enesco, C. Nottara, Mihail Sadoveanu, Mihai Codreanu etc.

Dans la presse de Iassy, à côté de N. Iorga, des gens de culture, tels Octavian Goga, Mihail Sadoveanu, A. D. Xenopol, V. Bogrea, I. Agârbiceanu, etc. se firent l'écho de la volonté de résistance du peuple roumain, de la confiance inébranlable dans la réalisation de l'union complète. Des intellectuels, membres du Parlement, se prononcèrent, en mai-juin 1917, en faveur de la modification de la Constitution et de l'acceptation des réformes agraire et électorale. Toutes ces actions répondaient à des nécessités objectives de la société roumaine et contribuaient à renforcer la capacité combative de l'armée, formée pour la plupart de paysans.

²⁷ *România în primul război mondial...*, p. 277 și urm.; *România în relațiile internaționale 1699—1939*, Editura Junimea, Iași, 1980, p. 421-422; I. Agrigoroaiei. *Glorioasele victorii din vara anului 1917 și dejucarea planurilor de împărțire a României*, în „Revista arhivelor“, nr. 1, 1978, p.50 și urm.